

Docentenhandleiding

- Leeftijd: 9-12 jaar
- Geschikt voor: bovenbouw basisonderwijs
- Tijd: 40 minuten (per video inclusief klassengesprek)
- Vakgebied: oriëntatie op jezelf en de wereld, Nederlands en kunstzinnige oriëntatie.
- Kernbegrippen: leven en dood, rouw, verlies.

Zo Dood als een Pier

In Zo Dood als een Pier leren kinderen van de 7e Montessorischool in Amsterdam over de cyclus van het leven. De 10-jarige Mo, Minh, Mia, Anthony en Natalie wroeten in de aarde, spelen met een dode worm, planten zaden en ruimen dorre bladeren op. Ondertussen gaan de kinderen met elkaar in gesprek over de verschillende aspecten van leven, dood en afscheid. Ze hebben het over de dood van hun huisdieren, oma's en opa's en juffen. Met animaties worden de fantasierijke ideeën verbeeldt die de kinderen hebben bij 'de dood'.

Speciaal voor in de klas zijn de vier afleveringen van de documentaireserie ingekort, zodat ze los van elkaar te gebruiken zijn. Daarnaast zijn de animaties, die antwoord geven op een filosofische vraag over de dood, eveneens los te bekijken.

Leerdoel

Het doel van het lesmateriaal is om de dood en rouwen uit de taboesfeer te halen. Dit materiaal geeft docenten concrete handvatten om met dit onderwerp aan de slag te gaan. Aan de hand van de video('s) en de handvatten voor een klassengesprek kan de dood op een laagdrempelige manier worden besproken. Door het gesprek leren de kinderen om te praten over de dood, hoe ze hier zelf over denken en wat ze hierbij voelen. Zo ervaren de leerlingen dat de dood niet alleen een mysterie is, maar ook gewoon onderdeel van het leven.

Handleiding

Deze handleiding bestaat uit lessuggesties en powerpoints bij de vier video's van Zo Dood als een Pier:

- 1) [Wat is de dood?](#)
- 2) [Hoe kan je doodgaan?](#)
- 3) [Hoe neem je afscheid?](#)
- 4) [Wat gebeurt er na de dood?](#)

De video's zijn in bovenstaande volgorde te bekijken, maar kunnen ook door elkaar ingezet worden of je kan ervoor kiezen om één video in de klas te bespreken. Elke video duurt 10 minuten. In elke video zit ook een animatie die antwoord geeft op de hoofdvraag vanuit het perspectief van de kinderen. Deze animaties kunnen ook los bekeken worden. Kortom, het lesmateriaal en de video's kunnen flexibel en op maat worden ingezet.

Opgelet: Mogelijk zit er in je klas een leerling die iemand of een huisdier heeft verloren. Deze video en lesbrief kan helpen dit onderwerp bespreekbaar te maken. Het is goed om je te realiseren dat de video emotionele reacties kan oproepen.

Introductie

Voordat je de les start raden we aan om even de tijd te nemen om het onderwerp in te leiden. Hierbij vermeld je waarom je de dood bespreekbaar wil maken en wat jullie de komende les(sen) gaan doen. Lees het kopje [extra verdieping](#) om je in te lezen en je eigen draai te kunnen geven aan deze inleiding. Eventueel kan je gebruik maken van de [introductievideo](#), waarin de maker Sara Kolster het thema introduceert en vertelt waarom ze Zo Dood als een Pier heeft gemaakt.

De les bevat inhoud dat gevoelig kan zijn, laat dit aan de klas weten. Bij een gevoelig onderwerp is het van belang dat de geldende omgangsregels worden besproken. Wanneer een van de regels wordt overschreden kan je teruggrijpen naar deze regel, zo is er voor de leerlingen een duidelijke grens. Wanneer het onderwerp en de regels zijn besproken kan je starten met de inleidende opdracht of de video.

Omgangsregels voor een veilige sfeer

Bij het behandelen van een gevoelig onderwerp is het creëren van een veilige omgeving van belang. Een veilige omgeving kan je niet garanderen, maar wel stimuleren. Om onveilige situaties te voorkomen zal de docent af en toe grenzen moeten stellen tijdens de les. Hierbij is het fijn om terug te kunnen komen op afgesproken omgangsregels. Zo is de grens gebaseerd op een feit 'Je gaat een grens over, want...' en niet op een mening 'Ik vind dat je de grens over gaat, want...'. De regels kunnen de algemene omgangsregels van de school zijn, maar nog beter als deze samen met de klas worden opgesteld. Zo is de kans groter dat de klas zich verantwoordelijk voelt voor het in standhouden van de gedragsregels.

Voorbeeldregels die (samen met) de leerlingen opgesteld kunnen worden:

- We laten elkaar uitpraten;
- We respecteren elkaars mening;
- We houden rekening met elkaar;
- We zorgen ervoor dat iedereen zich veilig voelt;
- Wordt het te veel? Voel je vrij om het lokaal te verlaten.

Over de maker

Sara Kolster is ontwerper, regisseur en daarnaast opgeleid als rouwbegeleider voor kinderen en jongeren. Eerder maakte ze de bekroonde radiodocumentaire [Toen ik vijf was](#) (VPRO) over het verlies van haar eigen zusje op jonge leeftijd en de jeugddocumentaire [Wolkenzusje](#) (HUMAN, Kids&Docs) over hoe het leven van Kess (10) doorgaat na de dood van haar oudere zus Bo. In de [Virtual Reality Tafelgeheim](#) zoomde ze in op de verschillende beleving van het verlies van een dochter/zusje voor een vader en dochter.

Sara Kolster over Zo Dood als een Pier: "Iedereen gaat dood, maar niemand heeft het (graag) erover. Kinderen spreken veel vrijer over de dood dan volwassenen. Wij vinden het ongemakkelijk, eng of willen niet te expliciet zijn. Maar het is juist vaak die reactie waar kinderen van schrikken. Daarom wilde ik een serie maken over de dood voor kinderen, vanuit het perspectief van kinderen. De cyclus van het leven in de tuin, van zaadje, plantje tot dode pier, maakt het meteen heel herkenbaar".

Video: Wat is de dood?

In deze video gaat een groep kinderen (10 jaar) in gesprek over wat de dood precies is. Wat gebeurt er eigenlijk als je doodgaat? Op zoek naar antwoorden, zaait Mo samen met zijn klasgenoten in de schooltuin de eerste plantjes.

Download [hier](#) de powerpoint.

Bespreek voor het kijken van de video de vraag: *wat is de dood?* Maak hiervan een mindmap op het bord.

Bekijk vervolgens de video [wat is de dood?](#) (10 minuten). Na de video kan je klassikaal het gesprek voeren door in te gaan op de verdiepingsvragen en/of middels de opdracht 'Wat zou je willen vragen?'.

→ Verdiepingsvragen

Bespreek klassikaal de volgende vragen:

- 1) Wie er weleens iemand heeft verloren? Dit kan ook gaan over bijvoorbeeld een huisdier.
- 2) Wat voelde of dacht je toen?
- 3) Wat deed je met die gedachten en gevoelens?
- 4) Wat vind je van de dood?

Animaties:

Wat is de dood?

Hoe kan je doodgaan?

Hoe neem je afscheid?

Wat gebeurt er na de dood?

→ Wat zou je willen vragen?

Laat de kinderen vragen verzinnen die ze aan iemand zouden willen stellen die dood is. Het is een leuke en goede oefening voor de leerlingen om vragen te bedenken. Laat de leerlingen de vragen op een briefje schrijven en deze anoniem inleveren. Pik er vervolgens een paar briefjes uit om te bespreken. Het inleveren van de vragen op briefjes geeft de leerlingen een veilig gevoel.

Het is goed om je te realiseren dat leerlingen vaak gewoon benieuwd zijn naar hele praktische feitjes, zoals hoe heet is een oven? Groeit haar nog als je dood bent? Laat je scheten als je dood bent? Deze vragen kunnen voor jou soms best confronterend zijn. Maar het is niet erg als je een antwoord niet weet op een vraag, dat mag ook gewoon.

Let op: mocht er een leerling zijn die pas iemand heeft verloren, dan kan deze oefening aan de ene kant steun bieden, maar aan de andere kant ook te veel emotionele reacties oproepen. Jij kent zelf de leerling en klas het beste, dus maak van tevoren de afweging of je deze opdracht wil uitvoeren. Geef de leerlingen altijd de ruimte om te stoppen met de opdracht als het teveel wordt.

Video: Hoe kan je doodgaan?

In deze video van Zo Dood als een Pier gaat een groep kinderen (10 jaar) in gesprek met elkaar over hoe je kan doodgaan. Zo vertelt Anthony over zijn dode goudvissen, vertelt Mo dat juf Pleun stierf aan een hartaanval en dat juf Tineke gestorven is aan kanker. Terwijl het onkruid in de schooltuin gestaag doorgroeit, speculeren de kinderen over zielige en spectaculaire manieren van doodgaan. Voor Mo heeft de dood van zijn juf naast verdriet ook iets moois gebracht, zijn vriendschap met Anthony.

Download [hier](#) de powerpoint.

Bespreek voor het kijken van de video de vraag: *hoe kan je doodgaan?* Maak hiervan een mindmap op het bord.

Bekijk vervolgens de video [hoe kan je doodgaan?](#) (10 minuten). Na de video kan je klassikaal het gesprek voeren door in te gaan op onderstaande verdiepingsvragen.

→ Verdiepingsvragen

- 1) Hoe zie jij de dood? Als een eindpunt of als een nieuw begin?
- 2) Waarom is het goed om over de dood te praten?
- 3) Wie troost jou als je verdrietig bent?

Animatie: [Hoe kan je doodgaan?](#)

Video: Hoe neem je afscheid?

In deze video van Zo Dood als een Pier gaat een groep kinderen (10 jaar) in gesprek met elkaar over de verschillende aspecten van afscheid nemen als iemand is overleden. Zo vertelt Natalie hoe ze haar hamster Dibbie stijf en koud aantrof in een hoekje van zijn kooi en hem een waardige begrafenis gaf. In de schooltuin worden de eerste groenten geoogst. Mo wil liever begraven dan gecremeerd worden, maar niet iedereen is het daarmee eens.

Download [hier](#) de powerpoint.

Bespreek voor het kijken van de video de vraag: *hoe neem je afscheid?* Maak hiervan een mindmap op het bord.

Bekijk vervolgens de video [hoe neem je afscheid?](#) (10 minuten). Na de video kan je klassikaal het gesprek voeren door in te gaan op de verdiepingsvragen en/of middels de eens/oneens opdracht of de knutselopdracht.

→ Verdiepingsvragen

Een afscheid kan er op verschillende manieren uitzien. Mensen kunnen bijvoorbeeld gecremeerd of begraven worden. Soms zijn er rituelen bij een afscheid.

- 1) Wat betekent afscheid nemen? Is afscheid nemen iets definitiefs of kan het ook iets tijdelijks zijn? En op welke manieren kan je afscheid nemen?
- 2) Wie is er wel eens bij een crematie of begrafenis geweest?
- 3) Heb je je ouders weleens verdrietig gezien? Hoe vond je dat? Wat doe je dan?
- 4) Hoe kan je iemand troosten? Wat vind jij zelf fijn als je verdrietig bent?
- 5) Wie heeft er wel eens een ritueel rond doodgaan meegemaakt?
- 6) Hoe kan een ritueel helpen bij het verwerken van verdriet?
- 7) Welke rituelen wil je op jouw uitvaart?

→ Eens of oneens

Laat de leerlingen allemaal staan. Als ze vinden dat iets niet mag, laat ze dan gaan zitten.

Bespreek de volgende stellingen:

- Je mag lachen tijdens een uitvaart
- Je mag foto's maken tijdens een afscheid
- Je mag zelf kiezen wat je aandoet tijdens een uitvaart

→ Knutsel een kistje

Bekijk met de klas [deze TikTok-video](#) en knutsel een mooi kistje voor een dood dier. Ze kunnen hun eigen huisdier, een dood insect of een gevonden dode vogel (in de toekomst) een mooi afscheid geven.

Animatie: [Hoe neem je afscheid?](#)

Video: Wat gebeurt er na de dood?

In deze video van Zo Dood als een Pier gaat een groep kinderen (10 jaar) met elkaar in gesprek over wat er na de dood gebeurt. Terwijl de kinderen afscheid nemen van de schooltuin, vraagt Minh zich af of er nog een leven is na de dood. En wat wordt je dan? Ze zou zelf wel een plastic zakje willen zijn. Mo vertelt dat hij gelooft in een paradijs en een hel, en ook Anthony is het daarmee eens, maar of je daar ook echt terecht komt? Dat kunnen alleen juf Tineke en juf Pleun vertellen, maar ja, die zijn dood, dus die kunnen het niet meer vertellen. Zou er net als voor hamsters een speciale plek zijn voor dode juffen?

Download [hier](#) de powerpoint.

Bespreek voor het kijken van de video de vraag: *wat gebeurt er na de dood?* Maak hiervan een mindmap op het bord.

Bekijk vervolgens de video [wat gebeurt er na de dood?](#) (10 minuten). Na de video kan je klassikaal het gesprek voeren door in te gaan op de verdiepingsvragen. Vervolgens kunnen de leerlingen aan de slag met het maken van een tekening of een collage. De tekeningen kan je ook gebruiken om het gesprek over de dood te voeren.

→ Verdiepingsvragen

- 1) Wie gelooft dat er na de dood nog iets is?
- 2) Minh zou wel een plastic zakje willen zijn. Wat zou jij willen zijn?
- 3) De kinderen maken een juffenhemel. Hoe denk jij dat een hemel eruit ziet?

→ Tekening of collage

Laat de leerlingen een tekening of collage maken naar aanleiding van de video.

Laat ze bijvoorbeeld de plek tekenen waar zij denken dat mensen naartoe gaan als ze dood zijn.

Animatie: [Wat gebeurt er na de dood?](#)

Afsluiting

Sluit elke les af door terug te kijken op wat jullie hebben besproken. Wat hebben de leerlingen geleerd en wat nemen ze mee van deze les?

Heeft een leerling behoefte aan een gesprek?

Verwijs de leerling door naar De Kindertelefoon of een vertrouwenspersoon op school. De Kindertelefoon is gratis en anoniem te bereiken 0800-0432 en www.kindertelefoon.nl.

Extra verdieping

Bekijk het educatiedossier [Dood en rouw](#) voor meer lesmateriaal en video's, zoals de documentaire [Wolkenzusje](#) van dezelfde maker als Zo Dood als een Pier. In Wolkenzusje wordt Kess gevolgd. Kess gaat binnenkort naar de middelbare school. Zal ze daar over haar zus Bo vertellen, die stierf toen Kess vier was? Of wil ze haar, in gedachten, voor zichzelf houden?

Bekijk de website www.doodgewoonindeklas.nl met video's en lesmateriaal.

Op Schooltv vind je nog meer video's die aansluiten bij het thema, zoals [de Klokhuis-aflevering Rouw - Dood en Afscheid](#) en [Wat is verdriet?](#).

Tot slot

HUMAN is altijd benieuwd naar de manier waarop bovenstaande opdrachten in de klas zijn behandeld. Heb je tips en/of aanvullingen voor ons of voor andere docenten? Dan kan je een mail sturen naar educatie@human.nl. Bedankt!